

## **INSTITUT NEURAČUNLJIVOSTI U SUDSKOJ PRAKSI**

### **THE INSTITUTE OF INSANITY IN CASE LAW**

*Pregledni znanstveni članak*

**Emira Muhibić, dipl. prav.**

*Tužilaštvo BiH*

*e-mail: emirahasic@yahoo.com*

#### **Sažetak**

*Rad obrađuje institut neuračunljivosti kao jedan od ključnih elemenata krivičnog prava, čije pravilno razumijevanje i primjena imaju neposredan uticaj na pravičnost i zakonitost sudskih odluka. Polazeći od zakonske definicije i normativnog okvira u Bosni i Hercegovini, analiziraju se psihološki, medicinski i pravni kriteriji za utvrđivanje neuračunljivosti, kao i granica između potpunog i djelimičnog isključenja uračunljivosti. Posebna pažnja posvećena je ulozi sudsko-psihijatrijskog vještačenja, značaju procjene mentalnog stanja učinioca u trenutku izvršenja djela, te razlikovanju trajnih i prolaznih poremećaja svijesti.*

*Rad daje pregled teorijskih pristupa i relevantne sudske prakse, ukazujući na različite interpretacije koje se javljaju u tumačenju pojma neuračunljivosti i njenog odnosa prema institutima uračunljivosti, smanjene uračunljivosti i krivične odgovornosti. Kroz analizu konkretnih presuda razmatra se način na koji sudovi vrednuju nalaze vještaka i kako ti nalazi utiču na kvalifikaciju djela i izricanje sankcija. U zaključnom dijelu rada ističe se potreba za ujednačenom sudskom praksom i kontinuiranom saradnjom pravne i psihijatrijske struke, kako bi se obezbijedila pravilna primjena ovog složenog instituta i ostvario cilj krivičnog prava – zaštita društva uz poštovanje prava ličnosti učinioca.*

**Ključne riječi:** *neuračunljivost, uračunljivost, krivično pravo, sudska praksa, vještačenje, psihijatrija, krivična odgovornost, pravna teorija.*

### **Abstract**

*The paper examines the institute of insanity as one of the key elements of criminal law, whose proper understanding and application have a direct impact on the fairness and legality of judicial decisions. Starting from the legal definition and normative framework in Bosnia and Herzegovina, the paper analyzes the psychological, medical, and legal criteria for determining insanity, as well as the distinction between complete and partial exclusion of criminal responsibility. Special attention is given to the role of forensic psychiatric expertise, the importance of assessing the offender's mental state at the time of the criminal act, and the differentiation between permanent and temporary disturbances of consciousness.*

*The paper provides an overview of theoretical approaches and relevant judicial practice, pointing to the various interpretations that arise in understanding the concept of insanity and its relation to the institutes of sanity, diminished responsibility, and criminal liability. Through the analysis of specific court judgments, it explores how courts evaluate expert findings and how these findings influence the legal qualification of the offense and the imposition of sanctions. In the conclusion, the paper emphasizes the need for harmonized judicial practice and continuous cooperation between the legal and psychiatric professions, in order to ensure the correct application of this complex institute and to achieve the ultimate goal of criminal law — the protection of society while respecting the offender's individual rights.*

**Keywords:** *insanity, sanity, criminal law, judicial practice, expert evaluation, psychiatry, criminal responsibility, legal theory.*

## **1. UVOD**

Utvrdjivanje uračunljivosti učinioca predstavlja jednu od najznačajnijih pretpostavki za postojanje krivične odgovornosti, te kao takvo zauzima centralno mjesto u krivičnom pravu. Kada lice u trenutku izvršenja djela nije bilo sposobno za rasuđivanje ili kontrolu svog ponašanja — ono je u stanju tzv. neuračunljivosti — tada klasičan model kažnjavanja gubi svoju osnovu, jer nema punog subjekta odgovornosti za djelo koje mu se stavlja na teret. U tom smislu institut neuračunljivosti ima dvostruku funkciju: štiti društvo od

opasnih ponašanja načinjenih od strane lica koja predstavljaju rizik, ali istovremeno omogućava human i pravno usklađen tretman lica koja zbog duševne patologije nisu bila u mogućnosti da djeluju kao racionalni učinioci.

U pravnom sistemu Bosne i Hercegovine, kao i u većini modernih pravnih sistema, pretpostavka uračunljivosti predstavlja početnu tačku — samo izuzetno, kada postoje indicije o poremećaju psihičkog stanja učinioca, pokreće se pitanje neuračunljivosti. Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine predviđa poseban postupak kada je optuženi u vrijeme izvršenja djela bio u stanju neuračunljivosti. Ovaj postupak zahtijeva usku saradnju između pravosudnih organa i medicinske struke — najčešće neuropsihijatarata — koji svojim vještačenjem utvrđuju psihičko stanje učinioca i njegove sposobnosti za rasuđivanje i volju.

Na sudsku praksu posebno se vrši pritisak da jasno i dosljedno razgraniči pitanja medicinskog karaktera (opis stanja učinioca) i pravne kvalifikacije (hoće li lice biti uračunljivo i krivično odgovorno). Teorijska podjela između biološkog, psihološkog i mješovitog pristupa utvrđivanju neuračunljivosti predstavlja temeljnu polaznicu za analizu sudske prakse. Istovremeno, praksa sudova u BiH pokazuje da učinci djela izvršenih u stanju neuračunljivosti — naročito kada učinilac ima blisku porodičnu vezu sa žrtvom — izazivaju značajne društvene i moralne posljedice. Zato je važno razmotriti ne samo pravni okvir i teorijske osnove, nego i konkretne presude koje pokazuju kako se institut primjenjuje u praksi.

Cilj ovog rada jest da sistematski prikaže i analizira institut neuračunljivosti u sudskoj praksi Bosne i Hercegovine. Prvo će se razmotriti osnovni pojmovi krivične odgovornosti i mjesto uračunljivosti unutar njih. Zatim će se predstaviti teorijsko određenje neuračunljivosti — uključujući medicinske i psihološke aspekte — i razlike u pristupima. Nakon toga slijedi analiza postupka koji se vodi u slučaju neuračunljivosti, uključujući relevantne zakonske odredbe i sudsku primjenu. Poseban dio rada bit će posvećen analizi slučajeva iz prakse koji ilustriraju kako sudovi postupaju kada je učinilac bio u stanju neuračunljivosti — s naglaskom na težinu djela, ulogu vještaka i zaštitu društva te učinioca. U zaključku će se iznijeti kritički osvrt na dosadašnju praksu i dati prijedlozi za unapređenje primjene instituta kako bi se ostvarila ravnoteža između zaštite društva i prava osoba sa duševnim smetnjama.

## 2. OSNOVNI POJMOVI KRIVIČNE ODGOVORNOSTI

Institut krivične odgovornosti predstavlja temeljni koncept krivičnog prava, jer se na njemu zasniva mogućnost da se prema učiniocu primijeni kazna ili druga krivičnopravna sankcija. Krivična odgovornost označava pravnu sposobnost lica da snosi posljedice za krivično djelo koje je počinilo, odnosno da mu se djelo može pripisati kao lično i krivično relevantno ponašanje. Bez postojanja krivične odgovornosti nema ni mogućnosti izricanja kazne, jer bi kažnjavanje neodgovornog lica bilo suprotno osnovnim principima pravde i humanosti koji prožimaju savremene pravne sisteme.

U teoriji krivičnog prava pojam krivične odgovornosti može se tumačiti u užem i širem smislu. U užem smislu, ona obuhvata subjektivne elemente koji moraju biti prisutni kod učinioca, a to su uračunljivost i krivica (vinost). Dakle, u užem značenju, krivična odgovornost se odnosi isključivo na psihički odnos učinioca prema djelu i njegovim posljedicama. U širem smislu, krivična odgovornost uključuje i objektivne elemente krivičnog djela (biće djela), te se tada posmatra kao skup svih pretpostavki koje moraju biti ispunjene da bi neko lice moglo biti kažnjeno. (Đorđević, 1995)

U domaćem krivičnom zakonodavstvu i sudskoj praksi, pojam krivične odgovornosti pretežno se tumači u užem smislu. To potvrđuje i član 33. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine,\* koji propisuje: „Krivično je odgovoran učinilac krivičnog djela koji je u vrijeme izvršenja djela bio uračunljiv i postupao sa umišljajem ili iz nehata.“ Iz navedene zakonske odredbe proizlazi da krivična odgovornost postoji samo ako su ispunjena dva osnovna uslova: uračunljivost učinioca u trenutku izvršenja djela, i postojanje krivice (umišljaja ili nehata). Dakle, da bi lice bilo krivično odgovorno, mora biti sposobno da razumije značaj svog djela i da upravlja svojim postupcima. Ova sposobnost podrazumijeva određeni nivo intelektualne i voljne zrelosti, odnosno mogućnost da se prepozna društvena neprihvatljivost ponašanja i da se ponašanje kontroliše u skladu s tim

---

\* Krivični zakon Bosne i Hercegovine "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", br. 3/2003, 32/2003, 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 i 47/2023 (1) Krivica postoji ako je počinilac u vrijeme izvršenja krivičnog djela bio uračunljiv i pri tome postupao s umišljajem. (2) Krivica za krivično djelo postoji i ako je počinilac postupao iz nehata, ako to zakon izričito predviđa.

spoznajama. Uračunljivost, kao bitan preduslov krivične odgovornosti, sadrži dvije komponente: intelektualnu komponentu – sposobnost da se shvati značenje vlastitih postupaka i njihove posljedice i voljnu komponentu – sposobnost da se ponašanje uskladi sa tom spoznajom, tj. da se kontroliše volja i izbjegne protupravna radnja. Ove dvije sposobnosti moraju biti prisutne u trenutku izvršenja krivičnog djela. Ukoliko su one u značajnoj mjeri smanjene ili potpuno isključene usljed duševne bolesti, privremenog poremećaja svijesti, intelektualne insuficijencije ili druge slične okolnosti, dolazi do djelimične ili potpune neuračunljivosti. U tom slučaju lice ne može biti krivično odgovorno jer nije imalo sposobnost da racionalno upravlja svojim ponašanjem. (Sijerčić – Čolić et al., 2005)

Pitanje uračunljivosti ima presudan značaj i u praktičnoj primjeni prava. Sudovi su dužni da u svakom pojedinačnom slučaju ocijene da li su postojale psihičke sposobnosti koje omogućavaju pripisivanje djela učiniocu. Ova ocjena se, u pravilu, ne može izvršiti bez stručne pomoći vještaka psihijatrijske ili neurološke struke. Sudsko-psihijatrijsko vještačenje predstavlja ključni dokazni instrument u postupcima u kojima se ispituje postojanje ili isključenje uračunljivosti.

Teorijska dilema o tome da li je uračunljivost element ili pretpostavka krivične odgovornosti uglavnom je akademske prirode i nema posebnog praktičnog značaja. Suština je u tome da bez uračunljivosti nema ni vinosti, pa samim tim ni krivične odgovornosti. Drugim riječima, lice koje nije bilo sposobno da shvati značenje svog djela i da upravlja svojim ponašanjem, ne može se smatrati krivim, pa se prema njemu ne mogu primijeniti kaznene sankcije.

Sudska praksa u Bosni i Hercegovini, kao i u komparativnim pravnim sistemima, dosljedno polazi od ovih načela. U presudama Suda Bosne i Hercegovine, kao i Vrhovnog suda Federacije BiH i Vrhovnog suda Republike Srpske, utvrđeno je da „neuračunljivost isključuje krivičnu odgovornost učinioca, dok smanjena uračunljivost može uticati na visinu kazne i izbor vrste sankcije“. Sudovi pri tome posebno cijene nalaze i mišljenja vještaka, ali zadržavaju pravo da konačnu ocjenu uračunljivosti donesu samostalno, kao pravno pitanje koje proizlazi iz ukupnog skupa dokaza.

Funkcija instituta uračunljivosti, dakle, ogleda se u utvrđivanju granice između onih učinilaca koji mogu biti moralno i pravno odgovorni za svoje

ponašanje i onih koji, zbog mentalnih poremećaja, ne mogu. Ona osigurava pravedan balans između zaštite društva i poštovanja osnovnih prava lica koja nisu sposobna za racionalno djelovanje. Na taj način, uračunljivost postaje most između prava i psihijatrije — spoj moralne odgovornosti i pravne racionalnosti.

## **2.1. Teorijsko određenje neuračunljivosti**

U različitim istorijskim razdobljima razvoja društva, odnos i postupak prema neuračunljivim učiniocima krivičnih djela podrazumijevali su različite pristupe. Dugo vremena oni nisu bili razlikovani od učinilaca koji su prilikom izvršenja krivičnog djela bili uračunljivi, budući da se uračunljivost u početku nije uopšte ni cijenila. Rezultat takvog shvatanja bio je da su se prema neuračunljivim učiniocima primjenjivale iste kazne kao i prema uračunljivim.

Razvojem društva, države, filozofije, medicine i prava, pitanje neuračunljivosti počelo je privlačiti pažnju nauke. Sa učenjem italijanske pozitivne škole početkom XX vijeka, dolazi do uvođenja mjera bezbjednosti kao samostalnih krivičnih sankcija. U početku su se one primjenjivale samo na maloljetne delinkvente, a kasnije i na neuračunljive učinioce krivičnih djela. (Ikanović, 2018) Uračunljivost podrazumijeva ispravnost psihičkog aparata, odnosno intelektualnu i voljnu sposobnost učinioca da shvati značaj svog djela i da mu se ono može pripisati u krivicu. Ovako shvaćena uračunljivost predstavlja osnov vinosti (krivnje), koja podrazumijeva unutrašnji psihički odnos učinioca prema učinjenom djelu, izražen kroz umišljaj ili nehat, a koji je osnova za izricanje socijalno-moralne osude – prekora za učinjeno djelo. Dakle, uračunljivost je opšta sposobnost za odgovornost, svijest i volju prema određenom djelu, dok je vinost konkretizacija te sposobnosti. Kod uračunljivosti se ispituje ispravnost psihičkog aparata učinioca, dok se kod vinosti ispituje konkretni psihički odnos prema izvršenom djelu. (Sijerčić – Čolić et al., 2005) „Intelektualni element obuhvata sposobnost shvatanja značenja vlastitog djela, dok voljni element podrazumijeva mogućnost upravljanja vlastitim postupcima u skladu s tim shvatanjem.“ (Konjević, 2015)

Neuračunljivost, nasuprot tome, predstavlja nesposobnost za shvatanje značaja svog djela ili za upravljanje sopstvenim postupcima, i to usljed

trajnog ili privremenog duševnog oboljenja, privremene duševne poremećenosti ili zaostalog duševnog razvoja. (Tahović, 1957)

Važno je razlikovati institut neuračunljivosti od procesne sposobnosti, budući da se prva odnosi na psihičko stanje učinioca u trenutku izvršenja krivičnog djela, dok se procesna sposobnost procjenjuje u trenutku vođenja postupka. Stoga lice koje je u vrijeme izvršenja djela bilo neuračunljivo može kasnije biti procesno sposobno, odnosno sposobno da razumije tok postupka i učestvuje u svojoj odbrani.

Stanja koja dovode do neuračunljivosti čine biološke osnove neuračunljivosti, odnosno uzroke koji isključuju uračunljivost. Njihova dejstva su psihološki simptomi, odnosno posljedice koje onemogućavaju uračunljivost.

U vezi s tim, neuračunljivost se u teoriji i zakonodavstvu može odrediti na tri načina: (Tahović, 1957) prema biološkoj metodi, navode se samo biološka stanja koja, ako postoje, isključuju uračunljivost, prema psihološkoj metodi, navode se samo dejstva određenih stanja na psihi čovjeka, prema mješovitoj metodi, navode se i biološka stanja i njihovo dejstvo na psihi učinioca, pri čemu se traži da promjene u psihi budu uzrokovane biološkim stanjima. Neuračunljivost, dakle, obuhvata dvije osnovne komponente: duševnu poremećenost (biološki osnov neuračunljivosti) i nemogućnost rasuđivanja i odlučivanja (psihološki osnov neuračunljivosti).

Duševna poremećenost ili nenormalnost je svako stanje poremećene psihičke djelatnosti koje se ispoljava u znatnom odstupanju od prosječnog razvoja i funkcionisanja psihičkih funkcija čovjeka.

Kao uzroke duševne poremećenosti zakon navodi trajna ili privremena duševna oboljenja, privremenu duševnu poremećenost i zaostali duševni razvoj. (Tahović, 1957)

Duševne bolesti\* predstavljaju najznačajniji i u praksi najčešći biološki osnov neuračunljivosti. Zakon u obzir uzima sva duševna oboljenja za koja savremena medicinska nauka smatra da mogu izazvati takve poremećaje psihičkih funkcija koji dovode do neuračunljivosti. Pri tome nije presudno razlikovanje trajnih i privremenih duševnih oboljenja, jer i jedno i drugo

---

\* *Primjer iz prakse: Radnik, kod koga je kasnije utvrđena paranoidna šizofrenija, bio je uvjeren da mu je susjed čaranjem oduzeo polnu moć pa ga je dočekao na izlazu iz tvorničkog kruga i nožem mu nanio brojne tjelesne ozljede koje su bile teške i opasne po život. Proglašen je neuračunljivim (Okružni sud u Bjelovaru, K-211/71, prema Karamariću, 253.)*

može uzrokovati poremećaje psihičkih funkcija. Ovo razlikovanje je i inače relativno, (Babić, Marković, 2008) s obzirom na to da su neka oboljenja koja su se nekada smatrala trajnim i neizlječivim, razvojem medicine postala izlječiva i time dobila karakter privremenih. Duševne bolesti (psihoze) predstavljaju oboljenja kod kojih dolazi do ozbiljnih poremećaja intelektualne, voljne i emocionalne sfere ličnosti, što dovodi do poremećaja u razumskim postupcima i isključuje sposobnost za smisleno i razumno ponašanje. Privremene duševne poremećenosti\* obuhvataju teže, ali prolazne poremećaje većine psihičkih funkcija, koji traju onoliko koliko djeluju njihovi izazivači. Riječ je o stanjima koja su najčešće normalna, ali u određenim okolnostima mogu postati patološka, privremena ili prolazna. Ova stanja mogu izazvati različite vrste poremećaja psihičkih funkcija, a neka od njih mogu biti i toliko intenzivna da dovedu do potpunog isključenja uračunljivost. U ovu grupu ubrajaju se stanja izazvana trovanjem alkoholom, drogama ili drugim hemijskim supstancama, zatim halucinacije, hipnoza, jaki afekti (strah, bijes, mržnja), kao i stanja sna, iscrpljenosti, premorenosti ili grozničavi delirij. Kod nas najčešće stanje privremene duševne poremećenosti nastaje pijanstvom, koje ima poseban forenzički značaj, jer se često javlja kao uzrok najtežih krivičnih djela, naročito protiv života i tijela. Međutim, u većini slučajeva pijanstvo ne isključuje uračunljivost, jer intelektualne i voljne sposobnosti obično nisu potpuno isključene, već samo djelimično umanjene. O tome se odlučuje na osnovu stručne psihijatrijske analize. Bitno smanjena uračunljivost izazvana pijanstvom ne može se uzeti kao osnov za ublažavanje kazne, niti kao olakšavajuća okolnost. „Kod bitno smanjene uračunljivosti postoji djelimična mogućnost kontrole ponašanja, dok je kod potpune neuračunljivosti ta sposobnost u potpunosti isključena.“ (Simović, 2016)

Logika prava jasno nalaže da se okolnost koju je učinilac sam skrivljeno izazvao ne može vrednovati u njegovu korist. Zaostali duševni razvoj (oligofrenija, slaboumnost, maloumnost) predstavlja oblik duševne poremećenosti koji karakteriše intelektualna ili psihička nerazvijenost,

---

\* *Primjer iz prakse: Učinilac inače duševno zdrav, probudivši se noću, ušao je u stan komšije, s kojim nije bio ni u kakvoj svađi, izvršivši na taj način pokušaj ubistva. Djelo je izvršio u sumračnom stanju u koje je zaspao zbog umora i uticaja alkohola. Zbog privremene duševne poremećenosti proglašen je neuračunljivim pa mu je izrečena sigurnosna mjera obaveznog psihijatrijskog liječenja na slobodi (VSH, I Kž-255/89, v. Kramarić, 253).*

odnosno nedovoljna duševna zrelost ličnosti u odnosu na nivo koji bi prema uzrastu trebalo da posjeduje.

Ovakva poremećenost je uglavnom uzrokovana zakržljalošću centralnog nervnog sistema ili oštećenjima nastalim mehaničkim povredama ili preležanim bolestima. Zaostali duševni razvoj se najčešće stepenjuje na lak, srednji i težak oblik,\* u zavisnosti od stepena intelektualne zaostalosti i sposobnosti prilagođavanja socijalnom okruženju.

Da bi postojala neuračunljivost, neophodno je da, pored bioloških, postoji i jedan od psiholoških osnova neuračunljivosti. To znači da je potrebno ocijeniti kako je dati biološki osnov, odnosno duševna poremećenost, djelovala na učiniočevu sposobnost da shvati značaj konkretnog djela (intelektualna komponenta neuračunljivosti) i na njegovu sposobnost upravljanja postupcima (voluntaristička komponenta neuračunljivosti). Psihološki osnov neuračunljivosti, dakle, može se manifestovati u dva oblika: nemogućnost shvatanja značaja svog djela (nedostatak sposobnosti rasuđivanja), ili nemogućnost upravljanja svojim postupcima (nedostatak sposobnosti odlučivanja). Drugim riječima, neuračunljivost postoji kada učinilac nije imao sposobnost da shvati značenje svog djela ili kada nije imao mogućnost da odlučuje o preduzimanju ili propuštanju određenih radnji u skladu s razumijevanjem njihovog značaja, tj. da vlada svojim ponašanjem. Za postojanje neuračunljivosti dovoljno je da je isključena bilo koja od ovih sposobnosti. Nemogućnost shvatanja značaja djela postoji kada učinilac nije bio sposoban da ispravno ocijeni i razumije svoje postupke kao realni, faktički događaj; kada nije imao mogućnost da shvati prirodno značenje svog djela u kauzalnom smislu – tj. njegove posljedice i uzročno-posljedične veze. U konkretnom slučaju potrebno je razjasniti ključno pitanje: da li je učinilac mogao shvatiti ili razumjeti vrijednosni smisao svog djela – njegovu nedopuštenost i društvenu štetnost, odnosno njegovu suprotnost pravilima društvenog ponašanja.

Ovo, međutim, ne podrazumijeva i sposobnost shvatanjapravne protivpravnosti u formalnom smislu (dakle, da zna da je njegovo djelo zakonom propisano kao krivično). Samo ako je utvrđeno da je učinilac imao sposobnost rasuđivanja u trenutku izvršenja krivičnog djela, sud može

---

*\*Navedena klasifikacija se zasniva na vrijednostima datim od strane Svjetske zdravstvene organizacije, a prema Američkom psihijatrijskom društvu one su još niže, v.Č Hajduković, Sudska psihijatrija, Beograd-Zagreb, 1981., 104-106.*

njegovo djelo lično da mu uračuna u krivicu. U suprotnom, ako ta sposobnost nije postojala, nema ni krivice, a time ni krivične odgovornosti. Nemogućnost upravljanja postupcima znači da učinilac u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije imao sposobnost da vlada svojim ponašanjem u skladu s razumijevanjem značaja djela. U tom trenutku on nije imao mogućnost da kontroliše svoju volju, te njegovo postupanje nije bilo rezultat svjesne odluke.

Radi se, dakle, o sposobnosti odlučivanja, koja je u vrijeme izvršenja djela bila isključena. Iako učinilac može ispravno shvatiti značenje svog djela i razumijevati njegovu zabranjenost, on može izgubiti vlast nad svojom voljom, što ga čini nesposobnim da postupa u skladu sa zahtjevima društva i normama zajedničkog života. U praksi su mogući slučajevi u kojima postoji sposobnost rasuđivanja, ali nedostaje sposobnost odlučivanja npr. kod pojedinih oblika monomanija. Zakon psihološke osnove neuračunljivosti postavlja alternativno, pa će za postojanje neuračunljivosti biti dovoljno da učinilac nije mogao shvatiti značaj svog djela ili nije mogao upravljati svojim postupcima, usljed jednog od zakonom predviđenih oblika duševne poremećenosti.

Pitanje (Babić, Marković, 2008) uračunljivosti, odnosno neuračunljivosti, jeste pravno pitanje o kojem uvijek odlučuje sud. Međutim, sud o tome ne može odlučiti bez stručne pomoći – prije svega vještaka psihijatra, čiji je zadatak da utvrdi da li se učinilac u vrijeme izvršenja krivičnog djela nalazio u stanju neuračunljivosti, te kako je to stanje uticalo na njegove sposobnosti za shvatanje značaja djela i upravljanje postupcima. „Granica između medicinskog nalaza i pravne ocjene neuračunljivosti mora biti jasno povučena – vještak opisuje psihičko stanje, a sud daje pravnu kvalifikaciju.“ (Vuković, S, 2019) Zbog složenosti ovih pitanja, preporučljivo je da nalaz i mišljenje daje tim stručnjaka, a ne pojedinac.\* Ako se tokom postupka utvrdi da je učinilac u vrijeme izvršenja bio neuračunljiv, sud će, u skladu s članom 389. Zakona o krivičnom postupku BiH,\* donijeti

---

*\*Sud BiH je u jednom slučaju, pored psihijatra, angažovao i psihologa koju bi dao pravu ocjenu učiniočene uračunljivosti, v. presudu KŽK-1/06 od 31.05.2006.godine, odnosno presudu K-39/05 od 18.10.2005. godine.*

*\* Zakon o krivičnom postupku BiH (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13, 65/18). Postupak u slučaju neuračunljivosti (1) Ako je osumnjičeni učinio protupravno djelo u stanju neuračunljivosti i postoje zakonom određeni*

odgovarajuću odluku. „Sud ne može samostalno utvrđivati postojanje neuračunljivosti, to pitanje uvijek zahtijeva stručno vještačenje psihijatra, koje sud cijeni zajedno s ostalim dokazima.“ (Đurđević, 2017)

S obzirom na to da neuračunljivost ima karakter osnova koji isključuje krivičnu odgovornost, svaka pogrešna ocjena suda o njenom postojanju ili nepostojanju predstavlja povredu krivičnog zakona koja se uvijek smatra apsolutnom, u smislu člana 298. tačka b) ZKP BiH.\* „Institut neuračunljivosti predstavlja osnovni korektiv krivične odgovornosti, jer isključuje mogućnost da se voljno i svjesno usmjeri ponašanje prema zakonu.“ (Sijerčić – Čolić, et all., 2005)

---

*uslovi za određivanje prisilnog smještaja lica s težim duševnim smetnjama u zdravstvenu ustanovu, tužilac će u optužnici postaviti prijedlog da Sud utvrdi da je osumnjičeni učinio protupravno djelo u stanju neuračunljivosti, kao i da mu se privremeno odredi prisilni smještaj u zdravstvenoj ustanovi uz obavještanje zdravstvene ustanove. (2) Protiv osumnjičenog, odnosno optuženog iz stava (1) ovog člana na obrazloženi prijedlog tužioca može se odrediti pritvor iz razloga iz člana 132. ovog zakona. Ako je pritvor protiv osumnjičenog određen ili produžen, izvršava se u zdravstvenoj ustanovi i može trajati dok postoje razlozi iz člana 132. ovog zakona, ali ne duže od rokova iz čl. 135. i 137. stav (2) i (3) ovog zakona, odnosno pravosnažnog rješenja o privremenom određivanju prisilnog smještaja. (3) Ako Sud nakon provedenog glavnog pretresa utvrdi da je optuženi učinio protupravno djelo u stanju neuračunljivosti, donijet će presudu kojom se utvrđuje da je optuženi učinio protupravno djelo u stanju neuračunljivosti i posebnim rješenjem će mu se privremeno odrediti prisilni smještaj u zdravstvenoj ustanovi u trajanju od šest mjeseci. Protiv rješenja dozvoljena je žalba u roku od 15 dana od dana dostavljanja rješenja. (4) Po pravosnažnosti rješenja iz stava (3) ovog člana, tužilac će, u skladu s posebnim zakonom kojim se regulira pitanje zaštite ovih lica, nadležnom sudu dostaviti obavještenje za pokretanje postupka o prisilnom smještaju teško duševno bolesnog lica u zdravstvenu ustanovu. Uz ovo obavještenje bit će dostavljena medicinska dokumentacija i pravosnažno rješenje o privremenom određivanju prisilnog smještaja u zdravstvenu ustanovu. (5) Ako u toku glavnog pretresa izvedeni dokazi ukazuju da je optuženi počinio protupravno djelo u stanju uračunljivosti, smanjene uračunljivosti ili bitno smanjene uračunljivosti, tužilac će odustati od podnesenih prijedloga iz stava (1) ovog člana, nastaviti postupak i izmijeniti optužnicu. U slučaju kad se radi o smanjenoj ili bitno smanjenoj uračunljivosti, tužilac može predložiti izricanje mjere sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja, koja se izriče uz neku drugu krivičnopravnu sankciju. (6) Ako Sud utvrdi da optuženi u vrijeme počinjenja djela nije bio u stanju neuračunljivosti, a tužilac ne odustane od prijedloga iz stava (1) ovog člana, Sud će donijeti presudu kojom se optužba odbija. (7) Poslije podnošenja prijedloga iz stava (1) ovog člana, osumnjičeni, odnosno optuženi mora imati branioca.*

*\* \*Povrede krivičnog zakona Povreda krivičnog zakona postoji ako je krivični zakon povrijeđen u pitanju: b) postoje li okolnosti koje isključuju krivičnu odgovornost.*

## 2.2. Postupak u slučaju neuračunljivosti

Međunarodno pravo o ljudskim pravima postavlja zahtjeve u pogledu specifičnog pravnog položaja lica s duševnim smetnjama kada se protiv njih vodi krivični postupak. Zbog nedostatka subjektivnog elementa koji se odnosi na krivicu, u takvim slučajevima ne može se govoriti o izvršenju krivičnog djela u pravnom smislu, iako je lice preduzelo radnju koja po krivičnom zakonu ima obilježja krivičnog djela. (Sijerčić – Čolić, et all., 2005) Lica koja su protivpravna djela izvršila u stanju neuračunljivosti moraju uživati poseban pravni status, u skladu sa zaštitom osnovnih prava i sloboda čovjeka, prema standardima predviđenim članom 3. Evropske konvencije o ljudskim pravima. Ova odredba zabranjuje mučenje, nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, te garantuje pravo na zaštitu lične slobode i na pravičan postupak. (Stanković, 2021) „Čak i kada osoba nije uračunljiva, mora se osigurati da svaka mjera lišenja slobode bude zakonita i razmjerna cilju zaštite društva i same osobe.“\*

Ponovno uvođenje mjere bezbjednosti obaveznog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi predstavlja pozitivan korak u otklanjanju nedostataka koji su ranije nastali u reformi krivičnog zakonodavstva. Primjena ove mjere prema neuračunljivim učinocima krivičnih djela, uz sudsku kontrolu njenog trajanja i izvršenja, omogućava ostvarivanje zadovoljavajućih rezultata u otklanjanju društvene opasnosti povezane s izvršenjem krivičnih djela u stanju neuračunljivosti. „Savremeni krivični sistem mora prepoznati potrebu usklađivanja sigurnosnih mjera i ljudskih prava osoba sa mentalnim poremećajima.“

Ovakvo rješenje je, pored zaštite društva, i u interesu samih neuračunljivih lica, jer se postupak vodi i okončava pred sudom u jednoj fazi, bez nepotrebnog ponavljanja i odugovlačenja. Na taj način se obezbjeđuje efikasna sudska kontrola i zaštita ljudskih prava neuračunljivih lica, što bi, u slučaju povjeravanja nepravosudnim organima, moglo biti narušeno. (Ikanović, 2018)

---

*\*Case of X v. Finland\*, European Court of Human Rights, Application no. 34806/04, Judgment of 3 July 2012, para. 149.*

### 3. ANALIZA KRIVIČNOPRAVNIH DOGAĐAJA KOJI SU IZVRŠENI U STANJU NEURAČUNLJIVOSTI

Sudska praksa na najneposredniji način prikazuje težinu krivičnih djela izvršenih u stanju neuračunljivosti, odnosno ukazuje na to koliko su ovakva stanja društveno opasna i kakve posljedice mogu imati po društvo, a naročito najuže članove porodice učinilaca. Analizom nekoliko pravosnažnih presuda sudova u Bosni i Hercegovini moguće je sagledati kako različita duševna stanja utiču na sposobnost učinioca da shvati značaj svojih postupaka i da njima upravlja. U jednom od analiziranih slučajeva,\* optuženi je pokušao da ubije svoju suprugu, udarivši je nožem u stomak, pri čemu joj je nanio teške tjelesne povrede — zasjekao crijeva i trbušnu maramicu. Brzom intervencijom rođaka spriječeno je izvršenje djela do kraja. Prema nalazu i mišljenju vještaka, kod optuženog su dominirale sumanute ideje ljubomore koje su se razvile u okviru alkoholičarske paranoje, poznate kao ljubomorno ludilo alkoholičara. U takvom stanju njegove mogućnosti da shvati značaj djela i da upravlja svojim ponašanjem bile su potpuno isključene. Vještak je istakao da se radi o trajnom duševnom oboljenju koje kod učinioca stvara latentnu opasnost od ponavljanja sličnih djela, te ga čini opasnim za okolinu. U drugom slučaju, optuženi je usmrtio svog oca, nakon što je, prema sopstvenom iskazu, čuo glasove\* koji su ga navodili da to učini. Tokom postupka utvrđeno je da nije riječ o osobi koja boluje od trajnog duševnog oboljenja niti o osobi sa mentalnom retardacijom, ali su bile prisutne organske promjene moždane mase i oštećenje kognitivnih funkcija. Vještak je zaključio da je optuženi u vrijeme izvršenja krivičnog djela bio potpuno neuračunljiv, jer nije mogao razumjeti značaj svojih postupaka niti njima upravljati. Treći slučaj odnosi se na optuženu koja je, u stanju duševnog rastrojstva, usmrtila svoju majku udarivši je sjekirom u glavu. Vještačenjem je utvrđeno da boluje od paranoidne šizofrenije (F20.0) sa dugotrajnim pogoršanjima bolesti, te da je u vrijeme izvršenja djela bila u potpunosti neuračunljiva. Sud je prihvatio nalaz i mišljenje vještaka te izrekao mjeru obaveznog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi zatvorenog tipa.\* Četvrti slučaj odnosi se na optuženog koji je u neuračunljivom stanju uslijed

---

\* Rješenje Okružnog suda Sarajevo, K665/62 od 14.01.1963. godine.

\* Presuda Kantonalni sud Sarajevo, broj: 09 0 K 031710 18 K od 17.01.2019.godine

\*Presuda Okružni sud u Banja Luci, broj: 011-0-K-07-000 005 od 21.07.2007. godine

paranoidne šizofrenije, počinio je višestruko ubistvo i pokušaj ubistva koristeći pištolj. Prvo je ušao u autobus i ispalio više hitaca u vozača i putnike, usmrтивši tri osobe i nanijevši teške povrede jednom putniku. Nakon toga nasilno je ušao u obližnje kuće, gdje je ubio još četiri osobe, uključujući članove rodbine, nanoseći povrede koje su dovele do smrti. Kasnije je pokušao uništiti i zapaliti motorno vozilo jedne osobe, pucajući u rezervoar i pokušavajući izazvati požar, prije nego što ga je policija uhapsila. Višestruka neuropsihijatrijska vještačenja potvrdila su da optuženi boluje od hronične paranoidne šizofrenije, a neuropsihijatrijski timovi detaljno su ocijenili njegov kapacitet za razumijevanje posljedica svojih djela i kontrolu ponašanja. Zbog neuračunljivosti, optuženi je oslobođen klasične kaznene odgovornosti, ali mu je izrečena sigurnosna mjera obaveznog psihijatrijskog liječenja, koja se izvršava uz izdržavanje dugotrajnog zatvora (do prestanka razloga zbog kojih je mjera izrečena, ali najduže do isteka kazne). Sud je u ovom slučaju kombinovao sigurnosnu mjeru i izdržavanje zatvorske kazne, što je zakonski predviđeno kada postoji rizik za društvo. Ova presuda pokazuje kako sudovi u Bosni i Hercegovini razlikuju krivičnu odgovornost i psihijatrijsku procjenu, naglašavajući značaj neuropsihijatrijskog vještačenja u procesu odlučivanja.\* U još jednom analiziranom predmetu optuženi je lišio života svoju majku na izuzetno svirep način, odrubivši joj glavu kuhinjskim nožem. Nalaz vještaka neuropsihijatra pokazao je da je optuženi bolovao od bipolarnog afektivnog poremećaja sa psihotičnim simptomima, te da je u trenutku izvršenja djela bio u stanju delirantne manije, usljed čega mu je bila potpuno isključena sposobnost rasuđivanja. Sud je, uvažavajući nalaz vještaka, izrekao mjeru obaveznog psihijatrijskog liječenja.\*

Konačno, u posljednjem analiziranom slučaju, \*optuženi je u alkoholisanom stanju sa 2,85 promila alkohola u krvi, lišio života svoju tetku, osobu sa kojom je živio. Iako je prvobitno bilo sporno da li je sposoban da učestvuje u suđenju, tim vještaka je utvrdio da optuženi boluje od paranoidne šizofrenije i da u vrijeme izvršenja djela nije bio sposoban da shvati značaj svojih postupaka niti da njima upravlja. U kombinaciji trajne

---

\* *Presuda Vrhovni sud FBiH, br. 03 0 K 000619 09 Kžk od 29.03.2010.godine*

\* *Presuda Okružni sud u Bijeljini, broj: 12 0 K 003388 12 K od 14.12.2012.godine*

\* *Presuda Kantonalni sud u Novom Travniku, broj: 06 0 K 014628 21 K od 03.11.2021.godine*

duševne bolesti i akutne intoksikacije alkoholom, kod optuženog je bila potpuno isključena uračunljivost.

Iz navedenih slučajeva može se zaključiti da krivičnopravni događaji koji su izvršeni u stanju neuračunljivosti, iako pravno ne predstavljaju klasična krivična djela u smislu krivice, imaju izuzetno teške društvene posljedice, naročito zbog činjenice da su učinioci često u bliskim porodičnim odnosima sa žrtvama. Sudovi u Bosni i Hercegovini u ovim slučajevima dosljedno primjenjuju zakonske odredbe i međunarodne standarde, izričući mjere bezbjednosti obaveznog liječenja i čuvanja u zdravstvenim ustanovama radi zaštite društva i sprečavanja ponavljanja sličnih događaja. „Sudska praksa na najneposredniji način pokazuje koliko je primjena instituta neuračunljivosti osjetljiva i koliko zavisi od individualne procjene svakog slučaja.“ (Sijerčić – Čolić, et all., 2005)

#### **4. ZAKLJUČAK**

Institut neuračunljivosti zauzima izuzetno značajno mjesto u sistemu krivičnog prava, jer u svojoj suštini spaja pravne i medicinske aspekte ljudskog ponašanja. Njegova osnovna funkcija jeste da obezbijedi da se krivična odgovornost može pripisati samo onim licima koja posjeduju sposobnost da shvate značaj svog djela i da njime upravljaju u skladu s društvenim normama. Time se ostvaruje temeljni princip krivičnog prava – da nema kazne bez krivice (*nulla poena sine culpa*), čime se osigurava pravičnost i humanost u postupku sankcionisanja.

Teorijski okvir instituta neuračunljivosti uspostavlja delikatnu ravnotežu između zaštite društva i zaštite lica koja zbog duševnih poremećaja ne mogu racionalno djelovati. Takva lica nisu predmet klasičnog kažnjavanja, već posebnih mjera bezbjednosti koje imaju preventivno-terapijsku funkciju. Na taj način pravo prepoznaje psihijatrijsku realnost i osigurava da se društvo štiti od potencijalno opasnog ponašanja, ali istovremeno garantuje da se prema učiniocu postupa humano i u skladu s njegovim mentalnim stanjem.

Analiza sudske prakse u Bosni i Hercegovini pokazuje da su krivičnopravni događaji koji su počinjeni u stanju neuračunljivosti najčešće povezani s trajnim duševnim oboljenjima kao što su šizofrenija, paranoidne psihoze, bipolarni afektivni poremećaj i alkoholom izazvane psihoze. Sudovi

u pravilu uvažavaju nalaze i mišljenja sudskih vještaka neuropsihijatrijske struke, te umjesto kazni izriču mjere bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenim ustanovama. Takvim pristupom ostvaruje se dvostruka svrha krivičnog prava: zaštita društva od opasnih ponašanja i zaštita samog učinioca kroz odgovarajuću medicinsku terapiju i nadzor.

Sudska praksa Suda Bosne i Hercegovine, Vrhovnog suda Federacije BiH i Vrhovnog suda Republike Srpske pokazuje konzistentan pristup u primjeni ovog instituta, pri čemu se stručno vještačenje posmatra kao odlučujući dokaz u utvrđivanju psihičkog stanja učinioca. Sudovi, međutim, zadržavaju pravo da konačnu ocjenu uračunljivosti donesu samostalno, u okviru pravne kvalifikacije slučaja. Na taj način se ostvaruje ravnoteža između stručne procjene medicinske prirode i pravne odgovornosti suda u donošenju odluke.

Izricanjem mjera sigurnosti umjesto kaznenih sankcija, sudska praksa potvrđuje humanistički karakter savremenog krivičnog zakonodavstva, koje teži rehabilitaciji, a ne represiji. Time se ostvaruju ciljevi krivičnog prava u njegovoj najširoj dimenziji – prevencija, zaštita društva i resocijalizacija. Uprkos povremenim raspravama u teoriji o eventualnom preispitivanju instituta neuračunljivosti, praksa pokazuje da njegovo postojanje ima nezamjenjivu ulogu u očuvanju principa pravičnosti, humanosti i pravne sigurnosti. Pravilna primjena instituta neuračunljivosti doprinosi povjerenju građana u pravosudni sistem, jer pokazuje da se krivično pravo ne zasniva isključivo na kažnjavanju, nego i na razumijevanju, liječenju i prevenciji. Ovim pristupom pravo potvrđuje svoju društvenu i etičku funkciju — da ne bude mehanizam represije, nego sredstvo uravnoteženog i humanog reagovanja na složene psihičke fenomene. U budućem periodu, neophodno je dalje unaprijediti forenzičko-psihijatrijski sistem u Bosni i Hercegovini, posebno u pogledu standardizacije vještačenja, efikasnosti procjena neuračunljivosti i nadzora nad izvršenjem mjera bezbjednosti. Potrebno je uvesti jasne protokole saradnje između pravosudnih i zdravstvenih institucija, kao i kontinuiranu edukaciju sudija, tužilaca i vještaka u oblasti forenzičke psihijatrije. Na taj način bi se obezbijedila dosljedna i ujednačena primjena instituta neuračunljivosti, u skladu s evropskim standardima i praksom Evropskog suda za ljudska prava, čime se potvrđuje da humanost i zakonitost predstavljaju temelj svakog savremenog pravnog poretka.

## LITERATURA

1. Đurđević, Z. (2017). „Psihijatrijska vještačenja u krivičnom postupku – između prava i
2. European Court of Human Rights (ECHR). (2012). Case of X v. Finland, Application no. 34806/04, Judgment of 3 July 2012.
3. Hajduković Č, 1981, Sudska psihijatrija, Beograd-Zagreb.
4. Ikanović Veljko, 2018, Godišnjak fakulteta pravnih nauka, broj 8 Banja Luka, str. 114-124
5. Konjević, D. (2014). „Neuračunljivost i smanjena uračunljivost u krivičnom pravu Republike
6. Krivični zakon Bosne i Hercegovine "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", br. 3/2003, 32/2003 , 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 i 47/2023  
medicine“, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb.
7. Nedeljko Stnković, 2021, Evropski Univerzitet Brčko distrikt.
8. Sijerčić-Čolić H., Hadžiomaragić M., Jurčević M, Kaurinović D. i Simović M., (2005): Komentar Zakona o krivičnom/kaznenom postupku BiH, Sarajevo: Savjet/Vijeće evrope-Evropska komisija.
9. Sijerčić-Čolić, H. (2010). Krivično pravo – Opći dio. Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo.
10. Simović, M. (ur.) (2016). Komentar Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine.  
Srpske“, Glasnik Pravnog fakulteta, Banja Luka.
11. Tahović.J.Komentar krivičnog zakonika (1957).
12. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2018). Handbook on Mental Health and Criminal Justice Systems. United Nations, Vienna.  
Vuković, S. (2019). „Sudska psihijatrija u krivičnom pravu – analiza domaće prakse“, Pravni život, Beograd.
13. Zupančić, B. M.(2001). Kazensko pravo in psihiatrija. GV Založba, Ljubljana.